

dr hab. Olga Przybyła, prof. UŚ
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Humanistyczny
Instytut Językoznawstwa

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Moniki Kij

pt. Onimiczne kreacje dzieci w wieku przedszkolnym (na przykładzie nazw zabawek)

napisanej w Zakładzie Onomastyki Instytutu Polonistyki i Dziennikarstwa

Uniwersytetu Rzeszowskiego

pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Myszki, prof. UR

Problem badawczy podjęty w rozprawie i sposób jego realizacji sytuują pracę Pani mgr Moniki Kij w nurcie aktualnych dziś badań interdyscyplinarnych z zakresu onomastyki, lingwistyki kulturowej, socjolingwistyki, logopedii oraz psychologii rozwojowej. Samo pojęcie onimicznych kreacji i traktowanie ich jako typ chrematonimów – bez względu na to, jakie konkretne odniesienia przedmiotowe jako nazwom własnym im się przydaje (por. s. 50–105) – wiąże się z różnorodnymi realiami aktywności kulturowej człowieka i wymaga refleksji badawczej nad poszczególnymi jego zastosowaniami w badaniach różnych dziedzin nauki (s. 61).

Tym bardziej interesujący staje się wybór Doktorantki, która w badaniach onimicznych przyjmuje perspektywę nową – recenzowana praca wskazuje pola badawcze, które do tej pory nie zostały uwzględnione w onomastyce i pozostaje pogratulować Autorce oraz Pani Promotorce wypełnienia tej różnorodnej przestrzeni nazw własnych ważnymi, rzetelnie przeprowadzonymi i niezwykle cennymi badaniami. Cel naukowy i problematykacja treści – cenna i niezwykle wymagająca – wymagały zarówno solidnej, wieloobszarowej podbudowy teoretycznej oraz dużego zaangażowania analityczno-konceptualnego w zakresie gromadzenia materiału egzemplifikacyjnego. Magister Monika Kij pod kierunkiem Pani Promotor wypracowuje teoretyczno-metodologiczne wzory analizy procesu nominacyjnego dzieci w wieku przedszkolnym na przykładzie: 1) utworzonych przez nich nazw ulubionych zabawek

oraz 2) onimów stworzonych ad hoc w celu nazwania nowego obiektu zabawowego (s. 10). Wysoki poziom recenzowanej dysertacji wraz z obszerną, liczącą ponad dwieście pozycji bibliografią zachwyca poziomem erudycji i wysoką sprawnością merytoryczną opanowania rozległej problematyki.

Już na wstępie warto zaznaczyć, że temat dysertacji wyraźnie wskazuje profil badań łączących elementy językoznawcze (onomastyczne, socjolingwistyczne i analizy na poziomie pragmatyki językowej oraz analizy strukturalnej) z logopedycznymi oraz społecznymi (psychologicznymi, zwłaszcza z zakresu psychologii rozwojowej). Niezbędne do prawidłowej oceny funkcji, jaką pełnią onimy w języku dzieci w wieku przedszkolnym, są badania łączące się bezpośrednio z potrzebą dotarcia do okoliczności ich powstania. Układ wzajemnego oddziaływania języka, kultury i procesów poznawczych zakorzenia pracę w obrębie lingwistyki kulturowej (s. 10). Dzieje się to między innymi poprzez uwzględnienie roli metafory i metonimii w kreowaniu nazw przez dzieci w wieku przedszkolnym, która w sposób szczególny łączy teorię języka z poznawaniem języka (założenia uczenia się kultury/języka, pragmatyka językowa). W badaniach Autorka uwzględnia także metody i narzędzia wykorzystywane w naukach społecznych (badania statystyczne (ilościowo-jakościowe)) oraz w lingwistyce (onomastyka, typy motywacji i występowanie modeli nazwotwórczych, formalna struktura onimów oraz sposoby derywacji onimicznej, teoria stereotypu, JOS). Z tego względu charakter pracy staje się wieloaspektowy i interdyscyplinarny.

Sformułowanie przedmiotu badań przez Panią Monikę Kij, wyrażone jasno i dobrze uzasadnione, wskazuje jednoznacznie na jego pragmatyczno-teoretyczne zakorzenie. Podstawowym celem jej rozprawy jest „zbadanie umiejętności nominacyjnych dzieci w wieku od trzech do sześciu lat oraz wyznaczenie na tej podstawie formalno-funkcjonalnej charakterystyki kategorii onimicznej, jaką są nazwy zabawek” (s. 359). Głównemu celowi podporządkowane są cele szczegółowe: „1) wyróżnienie najczęstszych motywacji nazewniczych; 2) skorelowanie czynników biologicznych i społeczno-kulturowych z poziomem umiejętności nominacyjnych dzieci; 3) ustalenie najczęstszych strategii nominacyjnych i najczęściej stosowanych środków formalnych oraz 4) porównanie nominacji spontanicznej z nazywaniem na poczekaniu” (s. 159). Tak zarysowany cel badawczy należy uznać za wartościowy poznawczo i uzasadniony naukowo.

Autorka do tak sformułowanego celu dobiera obszerny zakres materiałowy, który obejmuje: 1) 1006 nazw nadanych ulubionym zabawkom przez 603 dzieci w wieku od trzech do sześciu lat uczęszczających do kilkunastu przedszkoli na terenie powiatów

brzozowskiego i sanockiego (s. 170) oraz 2) 1441 nazw nadanych ad hoc 15 zabawkom, widocznym na fotografiach, przez 103 losowo dobrane dzieci w wieku od czterech do sześciu lat z obszaru całej Polski (s. 171). Doktorantka na podstawie analizy wytypowanych wystąpień onimicznych dochodzi do ustaleń dotyczących poziomu umiejętności nominacyjnych dzieci w wieku przedszkolnym i w związku z tym: rozpoznaje sposoby i środki językowego kształtowania nazw zabawek, charakteryzuje ich formę językową i funkcje. Autorka porządkuje materiał nazewniczy zgodnie z typami motywacji i zwraca uwagę na to, jakie elementy rzeczywistości pozajęzykowej są zakodowane w nazwach i czy wykazują one zróżnicowanie w związku z parametrami wieku, płci i miejsca zamieszkania (171-172).

Całość rozprawy, obejmująca 407 stron, ma staranną i przemyślaną kompozycję: obejmuje sześć wewnętrznie rozczłonkowanych, poprzedzonych wstępem i zamkniętych zakończeniem, rozdziałów. Dopelnia je spis tabel i rycin, bogate zestawienie bibliograficzne (literatura podmiotu i przedmiotu), aneks (zawierający trzy załączniki: *Alfabetyczny indeks nazw ulubionych zabawek*, *Alfabetyczny indeks nazw nadawanych ad hoc* oraz *Fotografie zabawek użyte w badaniu ad hoc*) oraz streszczenie. Całości dopełnia obszerny *Abstract* w języku angielskim. W wewnętrznym rozczłonkowaniu rozdziałów widać troskę o czytelność całości wywodu: zamykają je podsumowania kolejnych etapów postępowania badawczego, ułatwiające jednocześnie odbiór, a tabele i wykresy dokumentują kolejne etapy pracy i obrazują wyniki analiz.

Decydując się na opracowanie tematu pozostającego w kręgu problematyki onimicznych kreacji dzieci w wieku przedszkolnym (na przykładzie nazw zabawek), Autorka rozprawy w czterech pierwszych rozdziałach pracy uwzględnia bardzo szerokie teoretyczne tło wszystkich wątków problemowych. W pierwszym rozdziale pt. *Język dziecka i wybrane formy wspomagania jego rozwoju* Doktorantka wykazuje się gruntowną znajomością literatury przedmiotu i umiejętnością problematyzowania, gdy dokonuje zręcznego wprowadzenia w istotę wybranych przez siebie koncepcji i zaznajamia odbiorcę z wielowymiarowymi podstawami dotyczącymi rozwoju kompetencji komunikacyjnych dzieci w kontekście filogenetycznym oraz ontogenetycznym; również wtedy, gdy włącza się w dyskusję na temat czynników warunkujących rozwój mowy, takich jak wyposażenie genetyczne, mechanizmy neuronalne, słuch, wpływ środowiska i zdolności poznawcze. Postuluje przy tym ujęcie kompleksowe, szczegółowo omawiając etapy rozwoju mowy dziecka, mechanizmy odpowiadające za opanowywanie elementów języka i etapy pojawiania się umiejętności językowych (tabele ukazujące różne ujęcia periodyzacyjne, zestawione na podstawie literatury

przedmiotu). Magister Monika Kij czyni to ze świadomością docelowego prezentowania komponentów kulturowych jako charakterystyk cząstkowych, włączanych w proces kontekstowego poznawania języka. Dbą przy tym, co cenne, o nakreślenie sytuacji, gdy „do głosu dochodzą” (s. 31-35) różnego rodzaju zaburzenia rozwojowe i opanowanie umiejętności komunikacyjnych w ogóle – a mowy w szczególności – nie przebiega w standardowych ramach czasowych. Uwzględnienie problematyki w dysertacji potwierdza uważność badawczą Doktorantki i nakreśla obszary wymagające profesjonalnego, pogłębionego podejścia do analizy materiału oraz kategoryzowania faktów językowych w zgodzie z koncepcją edukacji włączającej. W rozprawie zabrakło jednak bezpośredniego uwzględnienia wskazanego aspektu w opisie procedury zbierania danych i charakterystyki materiału. Wskazanie przez Autorkę niniejszego obszaru może stanowić cenne dopełnienie opisu sprawności nominacyjnych dzieci w wieku przedszkolnym, któremu Doktorantka być może przyjrzy się w przyszłości. Warto wprowadzić również do pracy pozycje bibliograficzne Józefa Porayskiego-Pomsty z 2015 roku pt. *O rozwoju mowy dziecka. Dwa studia* (Dom Wydawniczy Elipsa) czy Heleny Borowiec z 2014 roku pt. *Dziecięce rozumienie świata (studium lingwistyczne)* (Wydawnictwo UMCS). W drugiej części pierwszego rozdziału Autorka mówi o roli zabawy oraz zabawek w rozwoju mowy dziecka. W pracy przyjmuje się, że zabawką jest: „każdy wytworzony przez człowieka obiekt materialny, który dziecko traktuje jako przedmiot zabawy” (s. 43). Zarówno concept zabawy, jak i fragmenty rozprawy dotyczące funkcji oraz rodzajów zabawek zostały w opisie potraktowane skromnie. Warto rozwinąć rozważania na temat stanu badań w tym zakresie, sięgając między innymi do prac Lwa S. Wygotskiego, Jeana Piageta czy też prac zbiorowych pod redakcją Anny Brzezińskiej i wsp. pt. *„Dziecko w zabawie i świecie języka”* (Poznań 1995, Zysk i S-ka) bądź Bronisławy Dymary pt. *Dziecko w świecie zabawy* (Kraków 2009, Impuls).

Dla zbadania poziomu umiejętności nominacyjnych dzieci w wieku od trzech do sześciu lat oraz wyznaczenia na tej podstawie formalno-funkcjonalnej charakterystyki kategorii onimicznej niezbędne jest właściwe tło własnych poszukiwań. Doktorantka przyjmuje szerokie, wieloaspektowe spectrum badań – w rozdziale drugim zatytuowanym *Kreowanie i badanie nazw własnych* odbiorca znajduje znakomity, analityczny przegląd literatury z zakresu semantyki onimicznej oraz chrematonomastyki dokonany pod kątem sposobów prezentowania w nich problemów związanych z nominacją i szczególnego uwzględnienia chrematonimii jako kategorii onimicznej. Co warto podkreślić w konkluzji tych rozważań Autorka przedstawia własną propozycję lokalizacji nazw zabawek w obszarze chrematonimii

(96-97). W omawianej części pracy wyraźnie dostrzega się bardzo dobre przygotowanie merytoryczne Autorki, która doskonale radzi sobie z problematyką definicji, zakresu i semantyki nazw własnych. Rozdział zamyka ważny punkt dotyczący nazywania w życiu dziecka (s. 102), który warto wzbogacić o pracę z 2005 roku Lauretta M. Reevesa, Kathy-Pasek, Roberta Golinkoffa pt. *Słowa i znaczenia – od pojęć pierwotnych do złożonych struktur* (W: Jean Berko Gleason, Nan Bernstein Ratner, *Psycholingwistyka*. GWP).

Sposobom wzbogacania zasobu onimicznego poświęcony jest trzeci rozdział. Stanowi on rzetelne, monograficzne opracowanie sposobów poszerzania leksyki apelatywnej i proprialne. Porusza on również problemy terminologiczne związane z nazwotwórstwem (s. 126-151) i obejmuje zwięzły przekrój stanu badań nad umiejętnościami słowotwórczymi dzieci w wieku przedszkolnym (s. 152-158).

Sposobom budowania legitymizowanej wiedzy służy precyzyjne wyznaczenie i respektowanie upowszechnionego w danym środowisku/dyscyplinie/subdyscyplinie kanonu metodologicznego, którego uzasadnienie tkwi w dostarczaniu wiarygodnych, efektywnych rozwiązań badanym zjawiskom. Dlatego starannie opracowana metodologia, z zachowaniem kanonu, stanowi istotny czynnik w pozytywnej ocenie wyводу. Wyznaczony w rozdziale czwartym dysertacji (pt. *Metodologia badań własnych*) schemat postępowania obejmuje: precyzyjnie sformułowany cel (przytoczony wcześniej w recenzji wraz z celami szczegółowymi), pytania oraz problemy badawcze (umożliwiające poznanie poziomu umiejętności nominacyjnych dzieci w wieku od trzech do sześciu lat a także odpowiadające pytaniom hipotezy (s. 159-161). Ponadto można w nim znaleźć określenie metod (statystycznej – czy jak chce Doktorantka – analizy ilościowo-jakościowej) i technik przygotowania narzędzia badawczego (dwie autorskie ankiety), a także technik gromadzenia danych i sposobu ich analizowania. W rozdziale czwartym odbiorca otrzymuje także precyzyjną charakterystykę badanej grupy oraz przebiegu badania, a następnie zapoznaje się z rzetelnym opisem badanych materiałów.

Zdecydowaną wartość pracy stanowią rozdziały skupione na badaniach empirycznych (rozdziały piąty i szósty). W pierwszym z nich, zatytułowanym *Strategie nominacyjne przedszkolaków*, Pani Monika Kij stworzyła autorską klasyfikację motywacyjną, wyróżniając dziesięć stałych typów motywacyjnych pojawiających się w nazwach zabawek: 1) „przenoszenie nazw związanych z twórczością dla dzieci, tj. z literaturą, filmami, muzyką, a także przenoszenie nazw z innych zabawek” (s. 164), 2) przenoszenie imion członków rodziny lub znajomych, a także określeń stopni pokrewieństwa, 3) przenoszenie nazwisk

i pseudonimów osób znanych z internetu lub z innych mediów, 4) przenoszenie nowopoznanych imion i nazwisk oraz przekształcanie apelatywów na podobieństwo nazwisk, 5) przenoszenie popularnych zoonimów oraz nazw konkretnych zwierząt, 6) nazywanie ze względu na charakterystyczną cechę zabawki (np. wygląd, kolor, wydawany odgłos), 7) nazywanie ze względu na funkcję zabawki lub przypisywane zabawce „cechy charakteru”, 8) nazwy konwencjonalne, 9) „nazwy utrwalające jednorazowe sytuacje i wydarzenia” (s. 165), oraz 10) nazwy wielomotywacyjne. Stworzona przez Doktorantkę klasyfikacja ma w onomastyce pionierski charakter. Uwzględnia się w niej zarówno motywację, jak i znaczenie leksykalne wyrazu, co oznacza, że identyczne nazwy różnych obiektów mogą być różnie kategoryzowane.

Z kolei w rozdziale szóstym pt. *Sposoby wzbogacania zasobu nazw zabawek*, Doktorantka przedstawia z perspektywy formalnej analizę sposobów wzbogacania nazw zabawek. Sprawnie wykorzystując literaturę przedmiotu, z niezwykłą biegłością porusza się w problematyce słowotwórczej. Opis obejmuje: 1) przenoszenie na zabawki nazw poza translokacją, 2) nazwy translokowane oraz 3) nadawanie nazw w wyniku procesów nazwotwórczych.

Wartościowym dopełnieniem całości pracy i mocnym jej punktem jest prezentujące rezultat aplikacyjny przeprowadzonych badań *Zakończenie*.

Rozprawa mgr Moniki Kij dowodzi, że Autorka rozumie problemy badania skomplikowanej sieci znaczeń i uwikłań językowo-kulturowo-psychologicznych. Dobrze to świadczy o poziomie metodologicznej orientacji Doktorantki, tym bardziej, że poświadcza tę orientację cytowaną literaturą i umiejętnością analizy materiału. Końcowe wnioski, oprócz uogólnień czynionych w toku wcześniejszych podsumowań, służą przedstawieniu poziomu umiejętności nominacyjnych dzieci w wieku od trzech do sześciu lat i odpowiadają na zagadnienia postawione na początku rozprawy. Autorka daje w nich jednocześnie odbiorcom swej rozprawy – a powinni się wśród nich znaleźć się pedagodzy oraz logopedzi – cenne wskazówki dotyczące wykorzystania formalno-funkcjonalnej charakterystyki kategorii onimicznej.

Recenzowana praca napisana jest z obiektywizowanym stylem naukowym i charakteryzuje się piękną polszczyzną. Autorka z niezwykłą biegłością i naukową rzetelnością porusza się w bogatej i wieloaspektowej literaturze przedmiotu. Doskonale wykorzystuje i celnie zespolą wiedzę oraz umiejętności wyniesione z bogatej i interdyscyplinarnej literatury.

Jej zaletą jest umiejętność prowadzenia przejrzystego naukowego wywodu, biegłość w prowadzonej analizie i naukowo-badawczy talent przechodzenia od szczegółowych dociekań do wysoce wartościowych uogólnień.

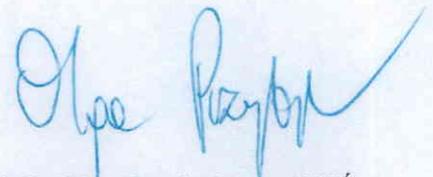
Wysoką wartość merytoryczną pracy upatruję w przejrzystości metodologicznej, bogactwie materiału egzemplifikacyjnego, połączeniu teorii i praktyki na gruncie interdyscyplinarnym: w harmonijnej symbiozie onomastyki, lingwistyki kulturowej, socjolingwistyki, logopedii oraz psychologii rozwojowej.

W konkluzji chciałabym stwierdzić, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Moniki Kij pt. *Onimiczne kreacje dzieci w wieku przedszkolnym (na przykładzie nazw zabawek)* nie tylko poszerza stan dotychczasowej wiedzy z zakresu onomastyki kulturowej, lecz wnosi też nowe propozycje interpretacyjne i nowe rozwiązania badawcze.

Praca doktorska Pani Moniki Kij spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim zawartych w Ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku i w związku z tym, z pełnym przekonaniem, wnioskuję do Rady Dyscypliny Językoznawstwo Uniwersytetu Rzeszowskiego o dopuszczenie mgr Moniki Kij do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Uwzględniając szczególną wartość metodologiczną i poznawczą rozprawy, wnioskuję, by dysertację mgr Moniki Kij wyróżnić jako szczególne osiągnięcie naukowe.

Katowice, 2023.06.26

dr hab. Olga Przybyła, prof. UŚ